

Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitiminde Görsel Sanatlar Dersinin Yeri ve Önemi

Nuray Çağlayan*

Hasan Gemici Özel Eğitim Uygulama Okulu ve İş Uygulama Merkezi, Karabük

Öz

Zihinsel engellilik çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Engelli oluş nedenleri doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası oluşmalarına göre sınıflandırılmaktadır. Zihinsel engelli bireyler sahip oldukları yetersizliklere rağmen birçok bilgiyi normal bireyler gibi öğrenmektedirler. Ağır öğrenen bu bireyler için özel eğitim yöntemleri geliştirilmiştir. Görsel sanatlar dersinde de özel eğitim yöntemleri bulunmaktadır. Görsel sanatlar dersi zihinsel engelli bireylerin sanatsal yolla bilgiler edinmelerini sağlamaktadır. Ders kapsamında yürütülen çalışmalar, bireylerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor gelişimini sağlamaktadır. Ayrıca yürütülen çalışmalarla mutluluk, heyecan, haz, vb. duyguların yaşanması sağlanmaktadır. Bu araştırma zihinsel engelli bireylerin eğitiminde görsel sanatlar dersinin yeri ve önemine ilişkin literatürde yer alan görüşlerin belirlenmesini amaçlamaktadır. Genel tarama modelinde gerçekleştirilen araştırma ile belirlenen görüşler, öğretmen deneyimleriyle birleştirilmiş ve araştırmanın genel sonucu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel Engellilik, Sanat, Eğitim

The Role and Importance of Visual Arts in the Education of Individuals with Mental Disabilities

Abstract

Mental retardation has been emerging due to various reasons. The reasons of retardation can be classified as prenatal, natal and post-natal. Despite their retardation, individuals can learn many details like normal individuals. Special education methods have been developed for this individuals who learns slower. Special education methods has also been used in Visual arts course. Visual arts course provides information with artistic ways for individuals with mental retardation. The studies conducted in the course provides individuals' cognitive, affective and psychomotor development. Furthermore, emotions like happiness, excitement, pleasure are ensured with conducted studies. This research aims to determine opinions expressed in the literature regarding the place and importance of visual arts course on education for individuals with mental retardation. The results determined by various research are combined with teacher's experiences and observations and the results are presented in this paper.

Keywords: Mental Retardation, Art, Education

GİRİŞ

Günümüzde eğitimin tanımı çeşitli şekillerde yapılmaktadır. En genel ifade ile eğitim; bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme oluşturma sürecidir (Ertürk, 1973'ten Akt. Demirel ve Kaya, 2006). Eğitim tanımı, farklı düzeylerdeki bireylerin eğitilmesine ilişkin alt bölümlere ayrılabilir. Bu bölümler arasında engelli bireylerin eğitimini kapsayan Özel Eğitim yer almaktadır. Çünkü özel

eğitim gerektiren bireylerin davranışlarında ortaya çıkarılması planlanan değişimler de eğitim yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey, özel eğitim gerektiren bireydir. Özel eğitim; bu bireylerin eğitim ve sosyal gereksinmelerini karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların bireysel yeterliliklerine dayalı, gelişim özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir (MEB, 2002). Özel eğitim gerektiren bireyler; görme engelli, işitme engelli, zihinsel engelli ve üstün zekalı bireylerdir. Bu araştırma zihinsel engelli bireyleri kapsamaktadır.

Zihinsel engellilik çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ve bireyin yaşamına etki eden bir durumdur. İlgili literatürde zihinsel engellilik çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Tanımlar zihinsel engelliliğin oluşum nedenleri ya da bireye olan etkilerine bağlı olarak değişik şekillerde yapılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre zihinsel engellilik; özellikle gelişim döneminde ortaya çıkan bilişsel, dil, motor ve sosyal beceriler gibi zekanın genel seviyesine katkıda bulunan becerilerin düşüklüğü tarafından karakterize edilen akıl gelişiminin durması ya da tamamlanmaması durumudur (WHO, 1996: 1).

Zihinsel engellilik tanımları içerisinde yaygın olarak benimsenen ve kullanılan tanım ise, AAMR¹ olarak bilinen komitenin 1992 yılında yaptığı tanımdır. *“Zihinsel engellilik² halihazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıkları göstermektedir. Bu, zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı, bunun yanı sıra zihinsel işlevlerle ilişkili uyumsal beceri alanlarından (İletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zaman ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme durumudur”*(Eripek, 1998: 39).

Zihinsel engellilik birçok nedene bağlı olarak gelişebilmektedir. Günümüzde zihinsel engelliliğe yol açtığı düşünülen 250'den fazla neden belirtilmektedir. Ancak çoğu zihinsel engellilik durumunda kesin neden ya da nedenler bilinmemektedir (Eripek, 1998: 43). Engelli oluş nedenleri, pek çok ölçüte göre sınıflandırılmaktadır. Kırcaali-İftar (1998: 4); engelli oluş nedenlerini doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında oluşmalarına göre sınıflandırmış ve bu sınıflamaya dahil olabilecek nedenleri aşağıdaki şekilde tanımlamıştır:

Doğum öncesi nedenler; anne-babadan genetik olarak geçen özellikler, anne-babadan gelen kromozomlara ilişkin sorunlar, bebeğin bedeninin belli bölümlerinin ya da organlarının gelişimine ilişkin sorunlar ve hamilelik sırasında annenin hastalık geçirmesi, dengeli beslenmemesi, ilaç kullanması, vb. nedenlere ilişkin sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Doğum sırasında oluşan nedenler; çok erken ve düşük kilolu doğuma ilişkin sorunlar ve doğumun gerçekleşmesi sırasında yaşanan sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Doğum sonrasında oluşan nedenler ise; geçirilen hastalık ve kazalara

¹ American Association on Mental Retardation (Amerikan Zihinsel Engelliler Derneği)

² Eripek (1998) tarafından aktarılan orijinal alıntıda yer alan “geri zekalılık” terimi, günümüzde kabul edilen “zihinsel engellilik” terimi ile değiştirilmiştir.

ilişkin sorunlar ve eğitsel ve duygusal ihtiyaçların yeterince karşılanmaması olarak tanımlanmaktadır.

Zihinsel engelliliğe yol açan nedenleri bilmenin çeşitli yararları bulunmaktadır. Bu nedenleri bilmek, gelecekte oluşabilecek rahatsızlıkların bir bölümünün önlenmesi ve toplum üzerinde koruyucu önlemler alınması açısından önemlidir. Bunun yanı sıra; nedenlerin belirli gruplar altında toplanması, aynı engellere sahip olan birey özelliklerinin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır. Tespit edilen ortak özellikler ise, bireylerin eğitiminde izlenecek yolların belirlenmesinde eğitimcilere ışık tutmaktadır (Eripek, 1998:44).

1. Zihinsel Engelli Bireyler ve Sanat Eğitimi

Tüm eğitim alanları gibi sanat eğitimi de zihinsel engelli bireylerin eğitiminde yer almaktadır. Yirminci yüzyılın başından bu yana sanat eğitimi kavramı, kavramsal ve genel anlamda, sanatların tüm alanlarını ve biçimlerini içine alan, okul içi ve okul dışı yaratıcı sanatsal eğitimi tanımlanmaktadır. Dar anlamda ise okullarda sınıflardaki ve ilgili bölümlerdeki bu alana ilişkin olarak verilen dersleri tanımlar (San, 2003). Sanat eğitimi; kişinin duygu, düşünce ve izlenimlerini anlatabilmek, yetenek ve yaratıcılığını estetik bir seviyeye ulaştırmak amacıyla yapılan eğitim faaliyetlerinin tümüdür (Yolcu, 2005). Plastik sanatlar eğitimi kişinin görsel yolla algılamayı öğrenmesi, yaratıcılığının gelişmesi, kendini ifade edip mesleğe yönelmesinde önemli rol oynamaktadır (Erbay, 2000: 18). Resim, psiko-pedagojik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zeka, kişilik, yakın çevre özellikleriyle iç dünyasını yansıtmaya yarayan bir ifade aracı olarak da büyük önem taşır (Yavuzer, 2012: 12).

Çocukların sanatsal faaliyetlerindeki değişim, zihinsel ve bedensel gelişimlerine paralel bir seyir izlemektedir. Her çocuk ilk resim eylemine karalama ile başlar. Bazı çocukta uzun sürer bu, bazısında ise kısa sürede biçimli veya anlamlı çizgilere dönüşür (Kehnemuyi, 1995:22). Karalama olarak adlandırılan çizimler, el-göz-beyin koordinasyonunun ve psiko-motor becerilerin gelişimi ile farklı bir sürece girmektedir. Yavuzer (2012: 31) çocuk resimlerinin gelişim aşamalarını beş evreye ayırmaktadır. Bu beş evre aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır;

1. Karalama Dönemi (2-4 yaş)
2. Şema Öncesi Dönem (4-7 yaş)
3. Şematik Dönem (7-9 yaş)
4. Gerçekçilik (Gruplaşma) Dönemi (9-12 yaş)
5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14 yaş)

Yavuzer (2012); yukarıda belirtilen aşamaları net bir şekilde ayırmanın oldukça güç olduğunu ve her çocuğun evreler arasındaki gelişiminin farklı zamanlarda gerçekleştiğini belirtmektedir. Yavuzer'e (2012: 135) göre; *"bu gelişim, çocuğun algı, dikkat, ince ve kaba kas, gelişimi, göz-el koordinasyonu gibi birtakım zihinsel-motor işlevlerinin gelişimi anlamına gelir. Karalamayla resim etkinliğine başlayan çocuktan, ilerleyen yaşa paralel olarak daha anlamlı ve ayrıntılı figürler beklenir. Bu figürlerin görülmemesi çocuğun kendi yaş*

düzeyinin altındaki bir etkinliği sürdürmesi anlamını taşır. Bu durum, bir beceri eksikliğinden çok bir gelişim sorunu olarak değerlendirilebilir.” Bu sorunların birçok nedene bağlı olduğu düşünülmekle birlikte, zihinsel bir gelişim sorunu olduğu da belirtilebilir.

Zihinsel engelli bireylerin gelişimleri normal bireylerden farklı olmaktadır. Bu gelişim sanat etkinliklerine de yansımaktadır. Howard Gardner zihin ve zeka kavramları konusunda araştırmalar yürütmüş ve bu çalışmalarını sanat eğitimi ile bağdaştıran görüşler ortaya koymuştur. Çoklu Zeka Kuramını geliştiren Gardner, sekiz zeka alanı belirlemiş ve herkesin dünyayı bilmenin birçok yarı bağımsız yollarını geliştirme kapasitesine sahip olduğunu savunmuştur. Ona göre; sanat eğitimi programları bu bilinçle hazırlanmalı ve farklı zeka alanına sahip öğrencilerin çalışmalar yapabilmesine olanak tanınmalıdır (Özsoy, 2003). Ayrıca, sanatın psikolojik yararları, eğitsel gücü ve zihinsel, bedensel ve duygusal etkileri konularında ünlü eğitimciler Franz Cizek, Marian Richardson, Margaret Naumburg ve Victor Lowenfeld’in çeşitli araştırmaları bulunmaktadır (Erbay, 2000).

Zihinsel engelli bireyler pek çok beceriyi normal yaşlıları gibi öğrenirler. Ancak öğrenmeleri daha yavaş ve güç olur (Yaşarsoy, 2006: 29). Öğrenmelerine etki eden birçok etmen bulunmaktadır. Zihinsel yetersizliğin düzeyi, dikkat dağınıklığı ve fiziksel engeller (görme, işitme, ortopedik vb.) bireylerin öğrenmelerini zorlaştıran etmenlerdir. Ayrıca; buldukları ortamın sınırlayıcı olması ya da yeterli fırsatlar tanınmaması, bu becerileri kazanmada gecikmeye neden olmaktadır (Özyürek, 1991).

Zihinsel engelli bireylerin sahip olduğu öğrenme güçlükleri, onların eğitiminde farklı yöntem ve tekniklerin uygulanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Zihinsel engelli bireylerin eğitimi için uygulanan yöntem ve teknikler özel eğitim alanını oluşturmaktadır. Özel eğitim; özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri, bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir (R.G. 2006: 26184). Genel olarak tüm engelli bireyleri içine alan bu tanım, zihinsel engelli bireylerin de eğitiminin ne olduğu sorusunun cevabını vermektedir.

Özel gereksinimi olan bireyler için görsel sanatlar eğitimi, özel gereksinimli bireyin var olan bilme ve yapabilme düzeyini (performansını) daha iyi bir konuma getirebilmek için; bireyin mevcut ihtiyaçları göz önünde bulundurularak oluşturulmuş görsel sanatlar içerikli, sistemli uygulamalar dizisi şeklinde yorumlanmaktadır (Salderay, 2008). Bu bireyler için hazırlanmış olan eğitim planlarındaki temel amaç bir ürün ortaya koymak değildir. Çalışma sürecinde engelli bireyin katılımı, çalışma süreci, yaptığı işten aldığı haz ve mutluluk duyguları, ortaya çıkan üründen daha önemlidir. Engelli bireyler için görsel sanatlar eğitiminde amaç; görsel sanatlar eseri/çalışması oluşturmaktan öte bireyin bireysel gelişimine katkı sağlamaktır (Salderay, 2010c:1659).

2. Zihinsel Engelli Bireylerin Gelişiminde Sanat Eğitiminin Katkısı

Salderay (2003) engelli bireyin “bireysel kimlik kazanması, başarı duygusunu tatması, güven ve cesaretinin artırılması, sosyal yaşama uyumunun sağlanması, el-göz-beyin koordinasyonunun gelişimi, duygusal yapısının geliştirilmesi ve düzenlenmesi, ifade gücünün geliştirilmesi, algılama yapısının artırılması, yaratıcılık oluşumunun geliştirilmesi, estetik beğeni ve haz duygusunun geliştirilmesi” konularında sanat eğitiminin önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir.

Görsel sanatlar çalışmaları engelli bireyin toplumla bütünleşmesine ve toplumun da engelli bireyler hakkında bilinçlenmesine katkı sağlaması açısından önemlidir (Salderay, 2010). Toplumun dışında yer almayan aksine toplumla iç içe yaşayan engelli birey birtakım duygularını, kendi yeterlilikleri ölçüsünde paylaşmaktadır. Sahip olduğu hareket kabiliyeti, sözcük bilgisi ve dil gelişimi duygu ve düşüncelerini aktarmada yetersiz kalabilmektedir. Ancak bu yetersizlik normal bireylerdeki iletişim düzeyi ile kıyaslanarak ifade edilen bir kavramdır. Bu noktada; zihinsel engelli bireylerin ifadelerindeki yetersizliklerden daha önemli olan, normal bireylerin onları anlamada yaşadıkları yetersizliktir.

Sözcük ve seslerin yetersiz kaldığı noktada engelli bireyi anlamamanın bir yolu da görsel sanatlar eğitimidir. Bu nedenle, sanat çalışmaları, son yıllarda gerek normal gerekse özürlü çocukların eğitiminde gittikçe daha çok önem kazanmaktadır (Turan, 2004: 73). Zihinsel engelli bireylere yönelik gerçekleştirilen görsel sanat çalışmaları, engelli bireyin bireysel gelişimini hedef almaktadır. Zihinsel öğrenme yetersizliği olan çocuklar için resim-iş çalışmaları duygusal açıdan rahatlatıcı, hoş vakit geçirmelerini sağlayan ve değişik el becerileri kazandıran uğraşlardır (Turan, 2004: 68).

Görsel sanatlar dersinde yürütülen çalışmalar, zihinsel engelli bireylerin duygularını ve düşüncelerini geliştirmekte ve çevrelerindeki dünyayı algulamalarına yardımcı olmaktadır. Ders kapsamında yürütülen çalışmaların bilinçli bir şekilde yürütülmesi, bireylerin gelişimine olumlu yönde katkı yapmaktadır. Bu araştırmada; zihinsel engelli bireylerin eğitiminde görsel sanatlar dersinin yeri ve öneminin belirlenmesi ve zihinsel engelli bireylerin yaptığı resim çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma ile elde edilen bulgular ve ortaya konan sonuçlarla derslerin daha bilinçli yürütülmesi yönünde bulguların ortaya konulması umulmaktadır. Araştırma, zihinsel engelli bireylerin eğitiminde görsel sanatların yeri ve önemini aktarması, bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlaması ve eğitimcilere yol gösterebilecek sonuçların ortaya çıkarılabilmesi açısından önemli görülmektedir.

Bu çalışmada, literatürde yer alan bilgiler örnek resim çalışmaları ile desteklenerek çeşitli sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Örnek resim çalışmalarının seçiminde uzman görüşleri dikkate alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda seçilen resim çalışmaları; araştırmacı ve Sanat eğitimi konusunda uzman iki akademisyen ile birlikte değerlendirilmiş ve araştırmanın sonucu ortaya konmuştur.

Resim 1: Öğrenci Çalışması

Resim 1’de yer alan unsurlar incelendiğinde, öğrencinin çalışmayı yaparken keyif aldığı ve hoş vakit geçirdiği yönünde bir takım işaretleri gözlemlemek mümkündür. Öğrencinin figürleri çizerken gösterdiği detaycı yaklaşım (kaş, göz, kulak, saç, el, kol vb.) çalışmayı sıkılmadan sürdürdüğü şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca figürlerin tamamını güler yüzlü (mutlu) bir şekilde çizmesi de yaşadığı mutluluğun bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Figürlerin arkasında kullandığı sarı renk, olumlu hislere sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Çünkü Malchiodi’ye göre; saf sarı genellikle enerji, ışık ve olumlu hislerle ilişkilendirilir (Ece ve Çelik, 2008: 22).

Görsel sanatların kendi yapısından kaynaklanan birtakım özelliklerin engelli bireylere kazandırdığı niteliklerin yanında, planlanan ve eğitim yoluyla aktarılan özelliklerin de önemli bir yeri vardır. Çünkü görsel sanatlar eğitimi ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalar, doğru bir sistematik içerisinde ve bireyin yapısını geliştirmeye yönelik kullanıldığında, birey gelişimi için oldukça önem taşıyan bilgi ve becerilerin edinilmesine ve kalıcılıklarının sağlanmasına olanak sağlamaktadır (Salderay, 2010b: 135).

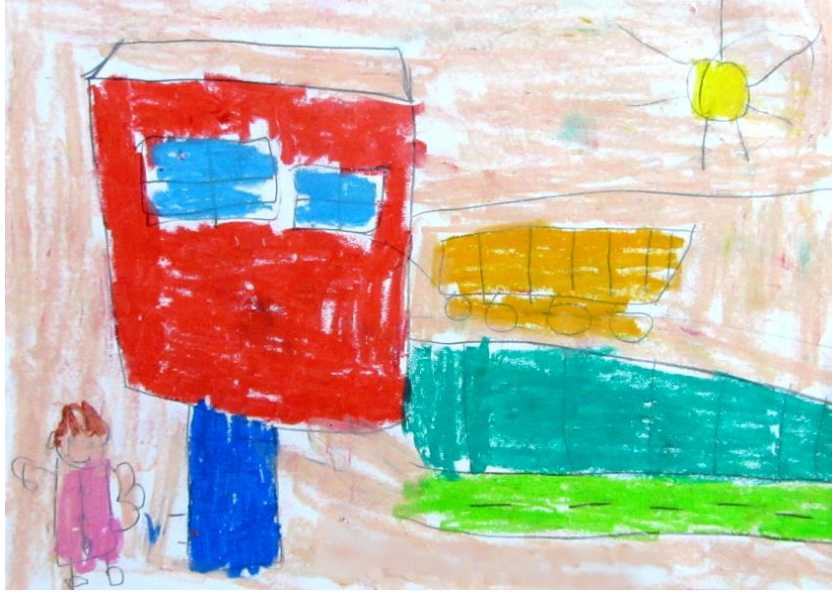

Resim 2: Öğrenci Çalışması

Resim 2, öğrencinin gözündeki doğayı izleyicilere aktaran bir çalışmadır. Arka planda yer alan daire formlu şekiller kelebekleri, yeşil yuvarlaklar ağaçların yapraklarını, kahverengi dikdörtgenler ise gövdelerini ifade etmektedir. İnce siyah çizgilerle ifade edilen gövdelerin üzerinde ise farklı renklerde çiçeklerin yer aldığı görülmektedir. Öğrencinin tercih ettiği formlar ve renklerden yola çıkarak, doğada yer alan bir takım nesnelere tanıdığı ve hatırlayarak resimlerine aktarabildiği söylenebilir.

Sistemik olarak yürütülen görsel sanatlar çalışmaları okul ve sınıf ortamında yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Eğitimci; öğrencinin kapasitesi oranında bazı özel metodlar kullanabilir (Erbay, 2000: 57). Ders kapsamında mevcut planlara bağlı olarak yapılan uygulamalar, birçok açıdan kazanımlar sağlamaktadır. Özellikle günlük yaşantıları içindeki sosyal becerileri konusunda güçlük çeken zihinsel engelli çocuklar, iç dünyalarını ifade etmede görsel sanatlar dersini bir araç olarak kullanabilmektedirler (Erim ve Caferoğlu, 2012: 323).

Ders kapsamında yürütülen çalışmalar engelli bireylerin çevrelerini tanımalarına, kendilerini ifade etmelerine ve sosyalleşmelerine yardımcı olmaktadır. Dersi yürüten görsel sanatlar öğretmeni tarafından yapılan yönlendirmeler ve bilgilendirmeler ile bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları nesnelere yapısal özellikleri, ölçüleri, renkleri vb. birçok konu hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda birey görsel sanatlar dersinde bir yandan yaptığı işten haz ve mutluluk duyarken, diğer yandan bilişsel düzeyini artırıcı bilgileri de kazanabilmektedir.

Resim 3: Öğrenci Çalışması

Resim 3'teki unsurlar incelendiğinde, perspektif, oran-orantı, ışık-gölge vb. görsel kuralların yer almadığı gözlenmektedir. Ancak öğrencinin çevresindeki nesnelere tanıdığına işaret eden çizimler yaptığı görülmektedir. Görsel sanatlar dersi kapsamında öğrencinin çevresinde yer alan nesnelere ilgili verilen bilgilerin bir süre sonra öğrenciler tarafından öğrenildiği ve çizimlerine yansıdığı gözlenmektedir. Resim çalışmasında yer alan; ev, evin penceresi, çatısı, dört tekerlekli araba, güneş, bütün uzuvları tam olan insan figürü, yol ve yol çizgileri öğrencinin bu bilgileri kazandığının ve hatırlayabildiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Engelli bireylerle yapılan çalışmalarda boya malzemeleri, fırça, kağıt, karton, kalem, makas, kil, oyun hamuru, atık malzemeler, yapıştırıcı ve birçok materyal kullanılmaktadır. Söz konusu bu materyallerle yapılan çalışmalar aşamalı olarak kolaydan zor doğru programlanarak verilmektedir. Kağıt koparma, yırtma gibi kaba motor becerilerden, kesme, katlama, yapıştırma gibi daha ince motor becerilere doğru bir yön izlenmektedir. Etkinlikler yapılırken öğretmen model olmakta, uygun davranışları sabırla ve adım adım göstermekte, öğrenciyi güdülemekte ve gerekli görülen hallerde fiziksel yardımda bulunmaktadır. Bu çalışmalar sayesinde birey, günlük yaşamında da bu malzemelerin işlevliliği konusunda fikir sahibi olabilmektedir.

Bilişsel bilgi düzeyini arttıran çalışmalar gibi duyuşsal ve psiko-motor gelişime katkı sağlayan çalışmalar da görsel sanatlar derslerinde yürütülmektedir. Bireylerin seçim yapmaları ve bir seçimi bilinçli olarak uygulamaları gibi duyuşsal süreçler görsel sanatlar derslerinde yer almaktadır. Yürütülen çalışmalarda engelli bireyler duyuları ve duyguları doğrultusunda seçim yapabilmektedir. Çizilen her hangi bir nesnenin renklendirilmesi sırasında birey, geçmiş deneyimlerinden ve duyularından yola çıkarak bir takım seçimler yapabilmektedir. Gökyüzünün mavisi, ağacın yeşili vb. birçok bilgi bireyin seçimlerine yansımaktır. Bu yansıma bilişsel bilgilerin duyuşsal bilgilerle birleşimi sonucu bireyin öznel tercihlerini oluşturmaktadır. Ayrıca bu

çalışmalar bireylerin duygu ve düşüncelerini, olaylara karşı gösterdikleri tepkileri olumlu yönde geliştirmelerine olanak tanımaktadır.

Resim 4: Öğrenci Çalışması

Resim 4'te yalnızca kara kalemle ifade edilen unsurlar görülmektedir. Nesne ve figürlerin iki boyutlu yüzey üzerine yerleştirilmesinde oran-orantı ve perspektif gibi kurallar yer almamaktadır. Ayrıca figürlerin renklerle ifade edilmediği de görülmektedir. Ancak bu çalışmada önemli görülen noktalar; öğrencinin psiko-motor becerileridir. El-göz-beyin koordinasyonunun sağlandığına işaret eden bir takım noktalar dikkat çekmektedir. Daire, kare, dikdörtgen gibi şekillerin çizilmesinde gösterilen başarıya göre, öğrencinin bu konudaki becerisinin yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca dar alanlarda (çiçeklerin altında yer alan şekiller, kaş, kirpik, saç) yaptığı çizimlerde eline hakim olması da psiko-motor becerilerinin gelişmiş olduğunun bir işareti olarak aktarılabilir.

Görsel sanatlar derslerinde engelli bireylerin psiko-motor gelişimine katkı sağlayan çalışmalar yer almaktadır. Birçok engelli birey zihinsel engellerinin yanında fiziksel engele de sahip olabilmektedirler. Görsel sanatlar derslerinde yürütülen çalışmalar bireylerin el, kol ve kas hareketleri konusundaki yetersizliklerini gidermektedir. Kalem tutmak, kağıt kesmek, kil-hamur çalışmaları yapmak vb. etkinlikler bireylerin hareketlerinde zamanla gelişme sağlamaktadır.

Görsel sanatlar derslerinin amaçlarına yönelik belirlenen planlar uygulandığında engelli bireylerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor gelişimlerine ve haz ve mutluluk duygusu yaşamalarına önemli katkılar sağlanmaktadır. Ayrıca engelli birey nasıl bir özel duruma sahip olursa olsun, görsel sanatlar içerisindeki birçok yoldan biri ile ona başarı duygusu tattırılabilir (Salderay; 2010c: 1655).

Resim 5: Öğrenci Çalışması

Resim 5'te yer alan öğrenci çalışması sahip olduğu enerji ile dikkat çekmektedir. Figürlerin ve renklerin yüzeye dağılım oldukça etkilidir. Çalışmada yer alan unsurların tamamı detaylı bir şekilde resmedilmiştir. Bu detaylar öğrencinin resmi sıkılmadan çalıştığını ve psiko-motor becerilerinin yüksek olduğunu göstermektedir. İnsan figürlerinin gülen ağızları dikkat çekici olmakla birlikte, asıl dikkat çekici olan nokta hayvan figürlerinin de gülen ağızlarına sahip olmasıdır. Öğrencinin görsel sanatlar dersi sırasında yaşadığı hazzı ve mutluluğu çalışmada görmek mümkündür.

SONUÇ

Genel eğitim sistemi içinde yer alan sanat ve sanat eğitimi yalnızca yetenekli bireylerin edinebilecekleri bir eğitim olarak görülmemelidir. Çünkü bu eğitim yoluyla farklı bakış açıları geliştirebilen, algılama gücü yüksek, insan ve toplum değerlerine saygılı, yaratıcı ve estetik beğeniye sahip bireyler yetiştirilebilmektedir. Bu özellikler yalnızca sanat konusunda yetenekli bireylerin değil, toplumumuzda yaşayan tüm bireylerin sahip olması gereken özelliklerdir. Bu nedenle sanat eğitimi tüm bireylerin edinmesi gereken bir eğitimidir.

En temelde görsel sanatlar dersleri; yaratma duygusunu bireye kazandırmaktadır. Burada sözü edilen yaratıcılık doğada ve insanda varolan yeterlilikler yoluyla yapılan çalışmalardır. Engelli bireyin önündeki araçları kullanarak bir ürün ortaya çıkarması, süreç içerisinde yaşadığı heyecan, kazandığı deneyimler ve sonucunda yaşadığı mutluluk, engelli bireylerin eğitiminde görsel sanatlar dersinin sağladığı en önemli katkılardır. Bu katkıya ek olarak; bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor gelişimlerine de önemli kazanımlar sağlanmaktadır. Literatürde sunulan örnek çalışmalar bu kazanımları sunmaktadır.

Engelli bireylere yönelik çalışmaların bu bilinçle yürütülmesi, onların da bu dersler sayesinde kazanımlar elde ettiklerinin unutulmaması ve görsel sanatlar derslerinin gerek veliler, gerekse idareciler ve diğer öğretmenler tarafından ciddiye alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Demirel, Ö. ve Kaya, Z. (2006). *Eğitimin İle İlgili Temel Kavramlar*. Özcan Demirel ve Zeki Kaya (Ed.). Eğitim Bilimine Giriş içinde. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Ece, A.S. ve Çelik, A. (2008). Öğretilebilir Zihinsel Engelli Öğrencilerin Renk Seçimleri. *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*. [elektronik versiyon]. C:5, S:1.
- Erbay, M.(2000). *Plastik Sanatlar Eğitiminin Gelişimi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Erim, G. ve Caferoğlu, M.(2012). Görsel Sanatlar Eğitimi Dersinin Zihinsel Engelli Çocuklara Katkısının Özel Eğitim Öğretmenlerinin Görüşleriyle Belirlenmesi. Bursa: *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2) : 321-342.
- Eripek, S.(1998). Zihin Engelliler. Özel Eğitim Kitabından (ed. S. Eripek). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Kehnemuyi, Z.(1995). *Çocuğun Görsel Sanatlar Eğitimi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kırcaali-İftar,G.(1998). *Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim*. Özel Eğitim Kitabından (ed. S. Eripek). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- MEB (2002). *Eğitim Uygulama Okulu Eğitim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Özsoy, V. (2003). *Görsel Sanatlar Eğitimi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Özyürek, M.(1991). Zihinsel Engellilerin Eğitiminde Tıbbî ve Eğitsel Yaklaşımlar, Ankara : *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1 (1) : 17-20
- Resmi Gazete (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Birinci Kısım, Birinci Bölüm, Madde 4 (y). Sayı: 26184.
- Salderay, B. (2008). Türkiye'deki Zihin Engelliler İş Okullarında Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Beceri, Davranış ve Meslek Edinimindeki Katkısına Yönelik Öğretmen Görüşleri (*Basılmamış Doktora Tezi*). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Saldeyar, B.(2010a). Engelli Bireylerin Yapmış Olduğu Görsel Sanatlar Çalışmalarının Engelli Birey Aileleri Ve Engelli Bireylerle Çalışan Eğitimciler Tarafından Değerlendirilmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (1)
- Salderay, B.(2010b). Bir Bireye Portre Çizimi Yaptırılarak Kazandırılacak Bilgi Ve Beceriler. *Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 25
- Salderay, B.(2010c). Engelli Bireyler İçin Görsel Sanatlar Eğitimi. *Öz-Veri T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Dergisi*, 7 (2) : 1651-1662.
- San, İ. (2003). *Sanat Eğitimi Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Turan, A.(2004). Zihinsel Engellilerde Resim Eğitimi (*Basılmamış Yüksek lisans Tezi*). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuzer, H.(2012). *Resimleriyle Çocuk*. (16. bs). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yolcu, E. (2012). *Sanat Eğitimi*. http://www.enveryolcu.com.tr/ey/egitim/sanat_egitimi.html adresinden 28 Kasım 2013 tarihinde edinilmiştir.
- WHO (1996). *Guide for Mental Retardation*. 17 Kasım 2013 tarihinde http://www.who.int/mental_health/media/en/69.pdf adresinden erişildi.